

Fazakas Sándor

## Reformátusok csatlakozása a Közös nyilatkozathoz (2017)

### Kivonat

A Református Egyházak Világközössége 2017. július 5-én csatlakozott a megigazulás tanításáról szóló, 1999-ben a Római Katolikus Egyház és a Lutheránus Világszövetség által Augsburgban aláírt, a megigazulásról szóló Közös nyilatkozathoz. Mind a megállapodás, mind pedig a reformátusok csatlakozása mérőföldkőnek tekinthető az ökumené történetében, egy olyan kérdésben, amely a reformáció idején megosztotta az egyházakat. Református részről a csatlakozás kezdeti fenntartások és aggályok után, de kiterjedt mérlegelést követően történt meg. E csatlakozásnak református részről voltak teológiai előfeltételei, mint például az, hogy kerüljön hangsúlyozásra a református teológia és hagyomány számára néhány fontosabb szempont, mint pl. a reformátori „sola Scriptura” elv „tota Scriptura”-ként való értelmezése, az egyház közéleti-politikai felelősségének kérdése a törvény harmadik haszna értelmében, Izrael maradandó kiválasztottságának bibliai gondolatához való ragaszkodás, valamint a megigazulás és a társadalmi igazságosság összefüggésének hangsúlyozása. Jelen tanulmány a csatlakozás előzményeit, a kezdeti aggályokat és feltételeiket veszi számba, valamint azokat a teológiai szempontokat, amelyeket magyar református teológusok fogalmaztak meg az aláírást megelőzően.

### Abstract

On 5 July 2017 the World Communion of Reformed Churches joined the Joint Declaration on Justification, signed in Augsburg in 1999 by the Roman Catholic Church and the Lutheran World Federation. Both the agreement and the Reformed joining are landmarks in the history of ecumenism, an issue that had divided the churches at the time of the Reformation. On the Reformed side, the accession came after initial reservations and concerns, as well as extensive reflection. On the Reformed side, there were theological preconditions for this joining, such as an emphasis on some aspects of importance for Reformed theology and tradition, e.g. the interpretation of the Reformed principle of sola Scriptura as tota Scriptura, the question of the public-political responsibility of the church in the sense of

the third use of the law, the adherence to the biblical idea of Israel's permanent election, and the emphasis on the relationship between justification and social justice. The present paper takes into account the background to the accession, the initial concerns and conditions, as well as the theological perspectives expressed by Hungarian Reformed theologians prior to the signing.

## Bevezetés

2017. július 5-én – a reformáció jubileumi évében – nevezetes eseményre került sor Wittenbergben, a reformáció városában, a város központi templomában, a St. Marien Stadtkirchében. Az ünnepi istentiszteletet követően a Református Egyházak Világközössége (REV) ünnepélyes keretek között csatlakozott a megigazulás tanításáról szóló, 1999-ben a reformáció napján Augsburgban aláírt evangélikus–római katolikus Közös nyilatkozathoz.<sup>1</sup> Előzetesen a világközösség nagygyűlésének koordinátora, Hanns Lessing úgy nyilatkozott, hogy immár megszűnt a római katolikusok és reformátusok között is az egyházakat egymástól „elválasztó különbségek jelentősége”,<sup>2</sup> a keresztyének által megélt közösség Isten ajándéka, amelyről bizonysgot kell tenni a látható egység felé vezető úton.

„Itt állok!” – idézte Luther híres mondásának töredékét a gyülekezet előtt Najla Kassab, az első felszentelt libanoni-szíriai lelkész, a Református Világközösség elnökjelöltje: „Itt állok, Luther szószerében [...] és ez a tény akár a 96. kérdés is lehetne – nem az, hogy női lelkészként állok itt, hanem hogy miért kellett erre ilyen sokáig várni?”<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Association of the World Communion of Reformed Churches with the Joint Declaration on the Doctrine of Justification (2017). In: The Lutheran World Federation (ed): *Joint Declaration on the Doctrine of Justification. The Lutheran World Federation and the Roman Catholic Church. 20<sup>th</sup> Anniversary Edition Including statements from the: World Methodist Council (2006)/Anglican Consultative Council (2016)/World Communion of Reformed Churches (2017)*. The Lutheran World Federation, Geneve 2019, 45–52. Vö. Az evangélikus–római katolikus Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai. (Ford. Hafenscher Károly et al.) Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, Budapest 2000.

<sup>2</sup> Reformierte wollen Erklärung zur Rechtfertigungslehre beitreten. EPD-Pressemitteilung vom 25.10.2016. Online elérhető: <https://www.evangelisch.de/inhalte/139636/25-10-2016/reformierte-wollen-erklaerung-zur-rechtfertigungslehre-beitreten> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

<sup>3</sup> A prédikáció elolvasható a REV honlapján, a dokumentumok között: <https://wcrh.ch/wp-content/uploads/2017/06/GC2017-WittenbergSermon-EN.pdf> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.). Vö. Schweizerische Evangelische Kirchenbund: *Bericht der Delegation des Kirchenbundes zur Vollversammlung der Weltgemeinschaft Reformierter Kirchen (WGRK) Leipzig, 26. Juni – 7. Juli 2017*, 13. Online elérhető: <https://www.ref-fr.ch/dok/16046> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

Dörgő taps szakította félbe a prédikációt e szavak hallatán a zsúfolásig megtelt wittenbergi templomban. Eddig a tudósítások alapján életre kelt, legendába illő történet, amelyre minden bizonnyal gyakran hivatkoznak majd az ökumené történetében.

Az istentiszteletet követően a REV képviselőiben Chris Ferguson főtitkár írta alá a csatlakozási dokumentumot,<sup>4</sup> és ennek kapcsán így fogalmazott: a dokumentum aláírásával „a reformáció egyházaiként nyilvánvalóvá és láthatóvá tesszük elkötelezettségünket a keresztyén egység mellett, konkrét lépéseket téve a református–evangélikus párbeszéd eredményeinek befogadására és gyakorlati megvalósítására. Így veszedelmekkel teli világunkban megvalósulhat a világ átformálását célzó egyházi egység.”<sup>5</sup>

A többéves konzultációt követően a Vatikán, pontosabban a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsa és a Hittani Kongregáció, valamint a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) között Augsburgban kinyilvánított<sup>6</sup> Közös nyilatkozat valóban mérőföldkőnek számított a római katolikus egyház és a protestantizmus közötti párbeszéd tekintetében. Annak megállapítására került sor ugyanis, hogy a megigazulás teológiai tanításáról szóló, e dokumentumban rögzített, konszenzuson alapuló értelmezésre nézve nem érvényesek többé a 16. századi kiátkozási formulák, ezek elvesztették jelentőségüket.<sup>7</sup>

<sup>4</sup> Association of the World Communion of Reformed Churches with the Joint Declaration on the Doctrine of Justification. Online elérhető: <http://wrcr.ch/wp-content/uploads/2017/10/WCRC-Association-to-JDDJ-EN.pdf> (utolsó megtekintés: 2024. június 29.). Magyarul ld. A Református Egyházak Világközösségének csatlakozása a megigazulásról szóló közös nyilatkozathoz (ford. Bölskei Erzsébet). In: *Theologiai Szemle* 60 (2017/4), 325–328. Online elérhető: [https://reformatus.hu/documents/1043/JDDJ\\_csatlakozasi\\_nyilatkozat\\_HU\\_FIN.pdf](https://reformatus.hu/documents/1043/JDDJ_csatlakozasi_nyilatkozat_HU_FIN.pdf) (utolsó megtekintés: 2024. június 29.).

<sup>5</sup> Ld. A REV csatlakozott a megigazulásról szóló közös dokumentumhoz. Online elérhető: <https://reformatus.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/hirek/a-rev-csatlakozott-a-megigazulasrol-szolo-kozos-nyilatkozathoz/> (utolsó megtekintés: 2024. június 29.).

<sup>6</sup> Augsburgban tulajdonképpen nem is a nyilatkozat került aláírásra, hanem egy hivatalos közös közlemény, azaz szándéknyilatkozat a jövődöbéli munka távlatairól. Ld. Reuss András: Tanulmányozzuk a római katolikus–evangélikus közös nyilatkozatot a megigazulásról! *Lelkipásztor* 75 (2000/3), 96–101. Online elérhető: [https://medit.lutheran.hu/files/2000\\_reuss\\_andras\\_tanulmanyozzuk\\_kozos\\_nyilatkozat.pdf](https://medit.lutheran.hu/files/2000_reuss_andras_tanulmanyozzuk_kozos_nyilatkozat.pdf), 5-6. o. (utolsó megtekintés: 2024. június 29.).

<sup>7</sup> Egyéb teológiai kérdések vonatkozásában a római katolikus felfogás szerint továbbra is érvényesek a kiátkozási formulák, nem veszítették el érvényüket. Vö. Michael Weinrich: *Die eine heilige christliche und apostolische Kirche. Berufung und Sendung der Gemeinde. Ekklesiologie in reformatorischer Perspektive*, Bd. I (FRTh 15). Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2022, 207. A reformátusok számára a közösen megállapított tanítás érvényessége nem úgy tevődik fel, mint a katolikusok vagy a lutheránusok számára. A hangsúly nem a közösen kialakított és rögzített, szó szerinti megfogalmazáson van – amelyre vissza lehet nyúlni kétség idején –, hanem azon, hogy

2006-ban csatlakozott e nyilatkozathoz a Metodista Egyházak Világtanácsa, 2016-ban az Anglikán Konzultatív Tanács. Az 1999-es történelmi ellenjegyzés 20 éves évfordulója alkalmából négynyelvű díszkiadás jelent meg angol, német, francia és spanyol nyelven,<sup>8</sup> immár tartalmazva az előző két egyházi szervezet, valamint a Református Világközösség csatlakozási nyilatkozatait, illetve kiegészítő jegyzékét is.

## A csatlakozás előzményei

Joggal teszik fel és tették fel sokan a kérdést: miért kellett 18 évet várni arra, hogy a reformátusok csatlakozzanak a Közös nyilatkozathoz? Nos, ez a 18 év nem a tétlenség ideje volt. A két aláíró fél, az LVSZ és a Hittani Kongregáció már 2001-ben közös konzultációra hívta a reformátusokat és a metodistákat az Egyesült Államokbeli Columbusba (Ohio), tárgyalni egy esetleges csatlakozás feltételeiről. Ez a konzultáció – legalábbis a reformátusok részére – nem hozott értékelhető eredményt. A Metodista Világszövetség 2007-ben csatlakozott a nyilatkozathoz.

Az akkor még Református Világszövetség által képviselt reformátusok számára a fenntartások a következőképpen foglalhatók össze:

- A Közös nyilatkozat kimondottan egy, a római katolikusok és Luther követői között kialakult 16. századi, egyházakat elválasztó teológiai vita kérdésében keresi a megoldást. Erre való tekintettel a teológiai egyeztetések sajátos logikát követnek és kontextuális meghatározottsággal bírnak, saját perspektívát követnek. További egyházak, illetve teológiai irányzatok bevonása ennek a perspektívának a felülvizsgálatát követelné meg, amely együtt járna az eddigi párbeszéd már lezárt részeredményeinek újbóli felnyitásával. Erre az aláíró felek nem biztos, hogy hajlandók lennének...

adott esteben, konfliktusok összefüggésében a tartalmi kérdéseket újból és újból meg kell tárgyalni, és az evidensnek tűnő kérdéseket a maguk tárgyszerűségében újból a diszkusszió témájává kell tenni. A hagyományra való utalás csak akkor releváns református értelmezés szerint, ha az a tartalmi kérdés megvilágításához hozzájárul a megváltozott körülmények között is. Ennek tudható be, hogy a reformátusok nagy családjában, teológiai kérdések vitája közben az utak gyakran elváltak egymástól... Nincs egyszer s mindenkorra érvényesen rögzített tanítás. Az egyházi tanításnak ugyanaz a szerepe, mint a teológiának: az egyház kritikai funkciójának szerepét kell hogy betöltse, miközben az egyház önmagát nemcsak tanító, hanem elsősorban tanuló, Kálvin szerint „isten iskolájába” járó közösségként ismeri. Vö. Weinrich: *Die eine heilige christliche und apostolische Kirche*, 208.

<sup>8</sup> The Lutheran World Federation (ed): *Joint Declaration on the Doctrine of Justification. The Lutheran World Federation and the Roman Catholic Church. 20th Anniversary Edition Including statements from the: World Methodist Council (2006)/Anglican Consultative Council (2016)/World Communion of Reformed Churches (2017). The Lutheran World Federation, Geneva 2019. Online elérhető: [http://lutheranworld.org/sites/default/files/2022-02/joint\\_declaration\\_2019\\_en.pdf](http://lutheranworld.org/sites/default/files/2022-02/joint_declaration_2019_en.pdf) (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).*

- A módszer, amely a Közös nyilatkozat alapját képezi, a „differenciált konszenzus” által jelzett ökumenémodell. Ez viszont a reformátusok szerint csak egy lehetséges ökumené-értelmezést jelöl. Nem zárható ki más ökumenéértelmezés létjogosultsága sem, de ennek még csak a gondolata sem merült fel az egyeztetések során, mert Columbusban annyira a konszenzus-ökumené határozta meg a klímát.
- Az előbbieken túl talán még élt az emléke annak, hogy 1998-ban 148 protestáns teológiai professzor közös aláírással tiltakozott a nyilatkozat tervezett aláírása ellen, azzal az érvel, illetve feltételezéssel, hogy a Közös nyilatkozat végső soron egy olyan program részeként értelmezhető, amelynek végső kimenetele a protestáns egyházi tisztségviselők beintegrálása lesz a római katolikus hierarchia rendjébe.<sup>9</sup>
- Még mindig a „konszenzus-ökumené” dominanciájának feltétele alatt: Columbusban felvetődött a kérdés, hogy mit nyernek más egyházak azáltal – például a reformátusok –, ha csatlakoznak a Közös nyilatkozathoz. Erre a válasz az volt, hogy a nyilatkozat aláírásának hozadéka egy „kiérlelt, megbízható, elkötelező teológiai tanítás”<sup>10</sup> – vagyis egy kanonizált, tanítóhivatal-jelleggel bíró dokumentum, amely az aláíró felek számára érvényességgel bír. Nos, ez a reformátusok számára nem vállalható: nemcsak az európai, de világviszonylatban sem. A református egyházakra éppen az jellemző, hogy a teológiai tanítás, illetve a hitvallásalkotás folyamata nem lezárt folyamat: a hit tárgyról és a reménység irányáról való számadás református értelmezés szerint dinamikus folyamat, amelyet meghatároz a történelmi-társadalmi kontextus.<sup>11</sup> Ezzel szemben a tanítás egy formájának és tartalmának rögzítése az elvek fog-

<sup>9</sup> Wolfgang Thönissen: Ökumene zwischen Hoffnung und Skepsis. Bericht des Instituts zur Situation der Ökumene im Jahr 2001. In: KNA-ÖKI Nr. 18, 30.04.2002, Beilage, 1-12. (kézirat), 1. Online elérhető: <https://de.moehlerinstitut.de/pdf/texte/institutsberichte/bericht2001.pdf> (utolsó megtekintés: 2024. március 1.).

<sup>10</sup> Michael Weinrich: Bekenntnis als dynamischer Prozess. Calvinisten kritisieren, wie Katholiken und Lutheraner sich über die Rechtfertigung verständigt haben. In: *Zeitzeichen* 3 (2002/2), 14-16, 15.

<sup>11</sup> Ld. újabb hitvallások megfogalmazásának nyitott lehetőségét, mint pl. a Belhari Hitvallás vagy az Accrai Hitvallás esetén. Ld. ehhez Robert Vosloo: Dutch Reformed Mission Church. Das Belhar-Bekenntnis (1982). In: Marco Hofheinz - Raphaëla J. Meyer zu Hörste-Bührer - Frederike van Oorschot: *Reformiertes Bekenntnis heute*. Neukirchener Theologie, Neukirchen-Vluyn 2015, 18-25. Ulrich Möller: Bund für wirtschaftliche und ökologische Gerechtigkeit. Die Erklärung von Accra (2004). In: Marco Hofheinz et al.: *Reformiertes Bekenntnis heute*, 136-149.

lya marad, a figyelem mindig a határookra irányul, és ily módon exkluzív jelleggel bír.

- Így a Közös nyilatkozattal kapcsolatos kritika további éle arra irányult, hogy a nyilatkozat túlságosan a múltra koncentrál, egykori megütközéseket keltő és elhatárolódásokat eredményező terminusokkal bíbelődik, azokat kívánja újból interpretálni – ahelyett, hogy a jelenre és a jövőre figyelne, például arra, hogy milyen relevanciája lenne a megigazuláshitnek a mai egyházban és társadalomban. Vagyis, a megigazulástan etikai, szociáletikai relevanciája elsikkad az 1999-ben aláírt dokumentumban.
- Ekkleziológiai viszonylatban a reformátusok kifogásolták továbbá, hogy az 1999-ben Augsburgban elért állítólagos konszenzus a megigazulás és megszentelődés bibliai igazsága tekintetében semmilyen következménnyel nem járt az egyházfogalomra nézve. A katolikusok továbbra is megmaradtak a látható egység eszméje mellett – a protestánsok az „egyházi közösség” (*Kirchengemeinschaft/Church Communion*) fogalmában látják a megoldás felé vezető utat, a Leuenbergi Konkordia szellemében.<sup>12</sup> Tovább nehezítette a helyzetet, hogy egy évvel a Közös nyilatkozat aláírását követően a Hittani Kongregáció *Dominus Jesus* kezdetű nyilatkozata nem erősítette a már elért eredményt, sőt éppen ekkleziológiai értelemben okozott zavart, mikor is rögzítette, hogy „Krisztus egyetlen egyháza [...] a Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott katolikus egyházban létezik [subsistit in].”<sup>13</sup> Talán ez is lehetett az oka annak, hogy a Leuenbergi Egyházközség 2001-es belfasti nagygyűlése alig vett tudomást a Közös nyilatkozat aláírásáról...

Viszont a katolikusok is tudatában voltak annak, hogy a Közös nyilatkozat felvállalása a protestantizmuson belül kihívást jelent. Kétségtelen, hogy a megigazulástanról szóló lutheránus–katolikus párbeszéd és annak eredménye korábban nem ismert egymásra találást eredményezett. Ugyanakkor a lutheránusok és reformátusok a Leuenbergi Konkordia (1973) szellemében – deklaráltan és valóságosan is – úrvacsorai és szószéki közösségben élnek egymással. Hogyan viszonyul tehát ez a lutheránus–katolikus egymásra találás a Leuenbergi Konkordia szellemiséghez? Továbbá a reformátusok világviszonylatban – katolikus meglátás szerint – annyira

<sup>12</sup> Ld. *Leuenbergi Konkordia* (1973), §. 27–34. Online elérhető: <https://www.leuenberg.eu/documents/> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

<sup>13</sup> A Hittani Kongregáció *DOMINUS IESUS nyilatkozata Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemesen üdvözítő voltáról*. 2000. augusztus 6. §. IV.16. Online elérhető: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=149#JB54> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

kongregacionalista módon szervezettek, hogy az egy bizonyos kapcsolatrendszerben, pl. európai lutheránusok és római katolikusok között elért és kialakított konszenzus eredménye nem vihető át minden további nélkül más kontextusba, illetve az ilyen eredmények befogadása nem is várható el a reformátusoktól.

Columbusban viszont pozitív visszhangra talált a reformátusok között az a tény, hogy mennyire nyitottak voltak a katolikus teológusok a velük való párbeszéd iránt, mennyire remélték e párbeszédtől – és annak várható eredményeitől – az új impulzusokat saját egyházaik számára.

### Mégis, mi vezetett a 2017-es csatlakozáshoz?

Tény, hogy a Columbusban református részéről megfogalmazott aggályok nem hárultak el teljes mértékben, és 2017-ben sem utalt semmi konkrét jel arra nézve, hogy a korábban megfogalmazott fenntartások okafogyottá váltak volna. Továbbra is fennálltak a koncepcionális különbségek a Közös nyilatkozat aláírói és a reformátusok között, például az ökumenéértelmezés, a megigazulástan etikai és ekkleziológiai következményei, illetve ezek hiányosságai tekintetében.

Volt viszont néhány változás a protestantizmus háza táján, amely az eddigiektől eltérő keretfeltételeket teremtett:

- Egyrészt reformátusok és evangélikusok között tovább mélyült az igény arra nézve, hogy a Leuenbergi Konkordia szellemében értelmezett „egyházi közösség” (*Kirchengemeinschaft/church communion*) ne csak deklaráció szintjén maradjon, hanem történjenek lépések is a *koinonia* konkrét megélése és elmélyítése irányába. A Leuenbergi Egyházközösségen, immár új néven Európai Protestáns Egyházak Közösségén belül – *Gemeinschaft Evangelischen Kirchen in Europa* (GEKE) – a reformátusok látványos távolmaradása a megigazulástanról szóló közös nyilatkozattól hosszú távon az evangélikusokkal való viszonyt érintette volna hátrányosan.
- Másrészt tény, hogy jóval a REV 2017-es Közös nyilatkozathoz való csatlakozását megelőzően intenzív teológiai eszmecsere folyt a GEKE és a római katolikus egyház között az „egyházi közösség” lehetséges közös értelmezése tekintetében (és ahol a tárgyalóbizottságban prominens református teológusok is képviseltették magukat). Ez utóbbi a római egyház számára sem értelmezhetetlen teológiai fogalom, és nem áll feltétlenül ellentétben az egyház látható egységéről szóló teológiai felfogással és ökumenéértelmezéssel.<sup>14</sup>

<sup>14</sup> Vö. Thönissen: *Ökumene zwischen Hoffnung und Skepsis*, 3-4; *Gemeinsamer Bericht*

- 2010-től kezdődően a reformátusok új világszervezetbe tömörültek. Az új szervezetben, a Református Egyházak Világközösségében (REV) az Európán kívüli reformátusok már sokkal nagyobb súllyal képviseltetik magukat. Számukra pedig nagyobb relevanciával bír a kontextuális meghatározottságból adódó kihívások teológiai reflexiója (például az, hogy mit jelent a megélt közösség és közös bizonyoságtétel helyi szinten), mint a középkori filozófiai-teológiai fogalmak feletti konszenzuskeresés meddőnek tűnő vitája. Ez az érdekeltség pedig kedvező fogadtatásra talált egy olyan módszertani megközelítés számára, amely lehetővé tette, hogy a reformátusok rögzítsék az egyetértés mellett saját szempontjaikat is – legfőképpen szociális relevancia tekintetében – egy, a Közös nyilatkozathoz csatolt társulási dokumentum<sup>15</sup> által, akárcsak tették azt a metodisták és az anglikánok is.
- A 2017-es csatlakozást megelőzően a REV munkacsoportja és a Keresztény Egység Pápai Tanácsa között volt már közös munkafolyamat – mintegy 5 éven keresztül – a megigazulás, megszentelődés, az ige, a sákramentumok, valamint az igazságosság kérdéseiben, amely közös dokumentumhoz is vezetett *Megigazulás és szakramentalitás: A keresztyén közösség mint az igazságosság munkálója*<sup>16</sup> címen. 2015-ben és 2016-ban is igen intenzív konzultációra került sor ennek kapcsán reformátusok és római katolikusok között. Maga a REV elnöke, Jerry Pillay 2016-ban személyesen is találkozott Ferenc pápával<sup>17</sup> Rómában. Ferenc pápa a református delegáció

---

GEKE – PCPCU über Kirche und Kirchengemeinschaft Endfassung 2018. Von der 8. Vollversammlung der GEKE entgegengenommen. Online elérhető: <https://www.leuenberg.eu/documents/> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

<sup>15</sup> Ld. Association of the World Communion of Reformed Churches with the Joint Declaration, 45–52.

<sup>16</sup> Report of the fourth Phase of Catholic-Reformed International Dialogue: “Justification and Sacramentality: The Christian Community as an Agent for Justice”. *Reformed World* 69 (2021/1), 30–75. Online elérhető: <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-occidentale/alleanza-mondiale-delle-chiese-riformate/dialogo-internazionale-cattolico-riformato/documenti-di-dialogo/testo-in-inglese.html> (utolsó megtekintés: 2024. augusztus 2.). Vö. *Katholisch-reformierter Dialog schafft dauerhafte Freundschaften*. WCRC-Pressemitteilung vom 5. März 2015. Online elérhető: <https://wcrc.ch/uncategorized/katholisch-reformierter-dialog-schafft-dauerhafte-freundschaften> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

<sup>17</sup> Vö. *Gemeinsam für globale Gerechtigkeit*. Interview mit dem Präsidenten der Reformierten Weltgemeinschaft, Jerry Pillay, über das Treffen mit Papst Franziskus und den gemeinsamen Einsatz für die Ökumene. Erstellt am 26.07.2016. Online elérhető: <https://weltkirche.katholisch.de/artikel/37563-gemeinsam-fuer-globale-gerechtigkeit> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

római látogatása során, 2016. június 10-én, a delegációt köszöntő beszédében kifejezte örömét afelett, hogy a megigazulás és az igazságosság közötti kapcsolatot sikerült teológiaiilag megalapozni, hiszen a Jézusba vetett hit arra indítja a hívőket, hogy hitüket a szeretet cselekedetei által megéljék. A megigazulástan kérdésében való egyetértés pedig jó alap lesz arra nézve – folytatta a pápa –, hogy katolikusok és reformátusok a továbbiakban együtt tudjanak dolgozni, közösen tegyenek bizonyosságot Isten irgalmáról és szeretetéről, amely megfelelő ellenszer lehet a korunkban tapasztalható tájékozatlansággal és közömbösséggel szemben.<sup>18</sup> A megigazulás és igazságosság megfeleltetésének közösen megállapított eredményei pedig a társulási dokumentumban valóban hozzáférhetővé váltak.

Tehát a reformátusok Közös nyilatkozathoz való csatlakozásának voltak teológiai előzményei, de nem volt mentes e folyamat a globális egyházpolitikai fejleményektől sem.

## A református csatlakozás tartalmi kérdései

A csatlakozási dokumentum<sup>19</sup> *preambulum*ában (1–3.) mindenekelőtt kinyilvánításra kerül, hogy a Református Világközösség egyházai hosszú évek konzultációit követően meghallották a hívást, kellőképpen mérlegelve üdvözlük a római katolikusok és evangélikusok között elért konszenzust, és kinyilvánítják, hogy a hit által való megigazulás a reformátusok számára is az evangélium értelmezésének központi és lényegi tanítása. Egyébként a megigazulásról szóló párbeszéd nem új keletű – a dokumentum megemlíti az 1541-es regensburgi vallási disputa eredményét, amelyet Kálvin is nagy örömmel üdvözölt (mint ahogyan a Farelhez írott leveléből kiderül), de amelyet a hitvallások körüli küzdelmek visszavetettek, és majd 450 évig kellett várni a párbeszéd újrafelvételére.

<sup>18</sup> *Ansprache von Papst Franziskus an die Delegation der Weltgemeinschaft Reformierter Kirchen*. Online elérhető: [https://www.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2016/june/documents/papa-francesco\\_20160610\\_comunione-mondiale-chiese-riformate.html](https://www.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2016/june/documents/papa-francesco_20160610_comunione-mondiale-chiese-riformate.html) (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

<sup>19</sup> *Weltgemeinschaft Reformierter Kirchen: Assoziierung der Weltgemeinschaft Reformierter Kirchen mit der Gemeinsamen Erklärung zur Rechtfertigungslehre*, 1. Online elérhető: <https://wcr.ch/wp-content/uploads/2016/07/DE-WCRC-Association-with-JDDJ.pdf> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.). Magyarul ld. A Református Egyházak Világközösségének (REV) csatlakozása a megigazulásról szóló közös nyilatkozathoz. *Theologiai Szemle* 60 (2017/4), 325–328. Online elérhető: [https://reformatus.hu/documents/1043/JDDJ\\_csatlakozasi\\_nyilatkozat\\_HU\\_FIN.pdf](https://reformatus.hu/documents/1043/JDDJ_csatlakozasi_nyilatkozat_HU_FIN.pdf) (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).

Ugyancsak a bevezető paragrafusokban rögzítik azokat a tételeket (KNy 14–18., 19., 22., 25., 28., 31., 34., 37.), amelyek alapján a reformátusok kinyilvánítják egyetértésüket a dokumentumban foglalt értelmezésekkel a megigazulástan tekintetében. Ezek önkritikára, megtérésre kell hogy indítsanak, és arra, hogy egymás fele fordulva az egyházak törekedjenek az egységről, a békéről és igazságosságról való közös bizonyoságtételre. Az *ecclesia semper reformanda* feltétele alatt a reformátusok is tudomásul veszik azt az új valóságot, amelyet a Közös nyilatkozat hozott az egymás felé való közeledés terén. Ugyanakkor a dokumentum azokat a téziseket is megjelöli (0–21., 23–24., 26–27., 29–30., 32–33., 35–36., 38–39.), amelyekkel a „differenciált konszenzus” értelmében lutheránusok és katolikusok kifejezik eltérő értelmezési hangsúlyaikat – de amelyek nem olyan jellegű különbségek, hogy indokolnák és igazolnák a megosztottságot, így a reformátusokkal való szembenállást sem. Viszont e felismerések alkalmat adnak arra, hogy a reformátusok is kifejezhessék sajátos értelmezési szempontjaikat a további ökumenikus párbeszéd és eszmecsere folytatásának reményében.

A preambulumot követően a dokumentum sajátos felépítést követ: előbb rögzíti azokat a hittételeket, amelyek tekintetében konszenzus van a felek között, és amelyekkel teljesen egyetértenek a reformátusok. Így a 4–7. tételben a csatlakozási dokumentum (*Halljuk a konszenzust, és egyetértünk azzal* cím alatt) kinyilvánítja, hogy meghallotta a lutheránus és katolikus felek között már elért konszenzust a megigazulás kérdésében, szintén egyetért azzal, de siet rögzíteni, hogy a reformátusok számára a megigazulás előzménye és alapja Krisztus testet öltése, kereszthalála és feltámadása, és a Krisztussal való kapcsolat alapján – a Szentlélek, az ige és a sákramentumok által, református értelmezés szerint – a megigazulás és a megszentelődés elválaszthatatlan egymástól. Krisztusban a Lélek megújítja szívünket, és ez tesz képessé a jó cselekedetek teljesítésére – az ige és a sákramentumokkal való élés által a Lélek elvezeti a hívőket arra az új életre, amelyet Isten az örök életben teljesít majd be. A következő egységben, a 8–11. tételekben (*Különösen is értékeljük a Közös nyilatkozat egyes megállapításait* címen) üdvözli a Közös nyilatkozat markáns megfontolásait és felismeréseit, például azt, hogy az ember saját erejéből nem képes rátalálni Istenre, hogy szabadsága nem az üdvösségre adatott, és hogy az Isten megszólítására adott emberi válasz is csak a kegyelem által lehetséges. A bűn tekintetében a kegyelem az, amely a bűn rabságából megszabadít, és képessé tesz a szeretet gyakorlására – de a megszentelődés még nem jelenti azt, hogy ebben az életben elérhetjük a tökéletességet, sokkal inkább rá vagyunk utalva arra, hogy Krisztus naponta formáljon és növeljen a kegyelemben. Ugyanakkor elismerjük

– hangsúlyozza a csatlakozási dokumentum –, hogy a hit a szeretet megélésében lesz aktív, és hogy ily módon a hívő ember nem élhet cselekedetek nélkül. Vagyis a hit halott cselekedetek nélkül (Jak 2,17) – de csak az előbbi logika alapján, azaz a kegyelemből való megszentelt élet folyamodványaként, és nem érdemszerzések érdekében. Továbbá üdvözli a csatlakozási dokumentum azt az őszinte felismerést, hogy bár megigazítottunk, egész életünkben számot kell vetnünk azzal, hogy szüntelenül ellenkezünk Istennel, hogy egész életünkben rá vagyunk utalva a kegyelemre – de a kegyelmet soha nem birtokolhatjuk.

A harmadik egységben (12–14. pont – *Reformátusokként sajátos hangsúlyokat és kiegészítő megállapításokat hozunk magunkkal* címen) a reformátusok sajátos súlypontokat és további meglátásokat ajánlanak a Közös nyilatkozat továbbgondolása számára. Ahhoz kapcsolódóan, hogy a törvény betöltése nem lehet az üdvösség útja, és hogy Krisztus betöltötte a törvényt, a reformátusok ragaszkodnak a törvény harmadik hasznához (*tertius usus legis*), amely jelentőségét tekintve mégiscsak elsődleges funkcióval bír: azaz nem veszítette el érvényét, hanem normatív jellegével az irányzék szerepét tölti be: figyelmeztet, hogy meg kell maradni a Krisztusban és a Lélek vezetésével elkezdett úton, vagyis a megigazított és megszentelt életben. Ez, ha lehet, még fontosabb, mint a törvény másik két haszna, amely mint egy tükör, segít felismerni a bűnöket (*usus pedagogicus*) és a polgári életben segít megfékezni a vétkeket (*usus civilis*). Következésképpen a két szövettség, az ó- és újtestamentum között kontinuitás van, így a *sola Scriptura* elv a reformátusok számára a teljes írás (*tota Scriptura*) elvévé lesz: mind a törvény, mind pedig az evangélium Isten jó ajándéka az ember számára, mintegy a 19. zsoltár értelmében: „Az Úr törvénye tökéletes, felüdíti a lelket [...] Az Úr rendelkezései helyesek, megörvendeztetik a szívet” (Zsolt 19,8a.9a).

A 15–21. pontok alatt (*Hangsúlyozni kívánjuk a megigazulás és az igazságosság között fennálló szoros kapcsolatot* témakörben) a dokumentum visszautal a Columbusban tartott konzultációra és annak hasznára, azaz arra az elköteleződésre, hogy a reformátusok mélyebben kívánják tanulmányozni a Közös nyilatkozatot, méghozzá annak a kérdésnek a kapcsán, hogy „Mi a kapcsolat a megigazulás és az igazságosság között”. E kapcsolat és megfelelés mélyebb, újszövetségi gyökerekre is támaszkodó vizsgálata a jövődöbeli párbeszéd feladata lesz. Utalás történik még a *Megigazulás és szakramentalitás: A keresztyén közösség mint az igazságosság munkálója*<sup>20</sup> című dokumentumra, a Nemzetközi Református–Katolikus Párbe-

<sup>20</sup> *Justification and Sacramentality: The Christian Community as an Agent for Justice*. Ld. 16. jegyzet.

széd eredményére, „miszerint a megigazulás tanára nem tekinthetünk absztrakcióként, elválasztva azt a mai világban tapasztalható igazságtalanságtól, elnyomástól és erőszaktól” (16.), hanem további tisztázás tárgyává kell tenni a megigazulás és a szociáletika viszonyát. Ennek kapcsán kinyilvánításra kerül, hogy Isten kegyelmi szövetségének célja, hogy az „igazzá tétel” az egész világra kiterjedjen, beleértve a politika, a gazdaság és az ökológia területeit is. Közelebbről, az Isten igazságosságába vetett hit olyan e világi, a béke látomására alapozott életközösséget hoz létre, amelyben a szegények és a peremre szorultak sorsával való törődés központi jelentőséggel bír (vö. Accrai Hitvallás). Isten valódi imádása konkrétan meg kell hogy mutakozzon a társadalmi igazságosságért folytatott küzdelemben (19.), illetve el kell utasítani minden olyan ideológiát (a Belhari Hitvallásra való utalás jegyében, 20.), amely legitimálja az igazságtalanság formáit, és minden olyan tanítást, amely nem képes ellenállni az ilyen ideológiai legitimációs kísérleteknek. Kálvinra való utalással zárul a dokumentum, miszerint az ily módon értelmezett megigazulás „a vallás alapjának a sarokköve” lesz (*Institutio* III.2.1.) (21.).

A záradékban pedig annak a reménységnek ad hangot a dokumentum, hogy „a most elért eredményre és elkötelezettségre a négy aláíró fél úgy tekint, mint ami része annak a törekvésüknek, hogy eljussanak a teljes közösségre, és közösen tudjanak tanúságot tenni a világ előtt, ami Krisztus akarata minden keresztyén ember számára”.<sup>21</sup>

## Figyelembe nem vett szempontok – a magyar reformátusok javaslatai

2016-ban a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Teológia Bizottsága és Ökumenikus Tanácsadó Testülete, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának (MEÖT) Vallásközi Dialógus Bizottsága és Szociáletikai Bizottsága, valamint több teológiai tanár foglalkozott a tervezett dokumentummal. Bár a tagegyházaknak nem az volt a szerepe, hogy véleményezzék a készülő dokumentumot, hanem hogy jóváhagyják azt, több észrevételt fogalmaztunk meg. Ezek a következők voltak,<sup>22</sup> a teljesség igénye nélkül:

<sup>21</sup> A Református Egyházak Világközösségének (REV) csatlakozása a megigazulásról szóló közös nyilatkozathoz, 7.

<sup>22</sup> Az észrevételek a bizottsági ülések feljegyzései, valamint a REV (WCRC) általános koordinátorának, dr. Hanns Lessing lelkésznek küldött hivatalos levél alapján kerülnek bemutatásra (átírat a birtokomban). Ld. [Ódor Balázs (ed.)]: *Comments on WCRC's Association with JDDJ* [from the Reformed Church in Hungary], 29 October 2016. [publikáltalan kézirat], 2016.

- A sajátos református hangsúlyok bemutatása során (12–21. pont) a csatlakozási dokumentumban, az egyébként nagyon helyesen hangsúlyozott objektív társadalmi és politikai igazságtalanságok említése mellett, elhalványul a megigazulás *szubjektív* oldala, azaz egyénre vonatkozó aspektusa. Ezt a Heidelbergi Káté 32. kérdés-feleletére való utalás ellensúlyozhatta volna, ahol a Krisztus hármias tisztében való részesedéstről van szó. Ennek tükrében a csatlakozási dokumentumból szinte teljesen hiányzik a Krisztus királyságára való utalás, valamint az igazságosság eszkatológiai aspektusa. Ez a hiányzó eszkatológiai látásmód – amely egyébként relativizálja a földi igazságoságra való politikai erőfeszítéseket és törekvéseket – rejtett veszélynek, a keresztyén „aktivizmusnak” készít teret.
- Bár a dokumentum 9. pontja kimondja, hogy „megszentelődés nem azt jelenti, hogy az életben elérhetnénk a tökéletességet”, ezt érdemes lett volna továbbgondolni az igazságosság vonatkozásában: nevezetesen, hogy a társadalmi valóság tekintetében – a politikai és gazdasági élet összefüggései között – az igazságosság soha nem lehet tökéletes.
- A tanbeli elítélések tekintetében magyar reformátusok úgy értelmezzük, hogy bár nincs konkrét utalás arra nézve, hogy a tridenti zsinat elítélő formulái ezek után hogyan érintik a református hitvallásokat, magától értetődőnek vesszük, hogy az eredeti Közös nyilatkozat 41. pontja értelmében nemcsak az evangélikus, hanem más felekezetek tanítását sem érintik ezek a formulák, hiszen azok immár összhangban vannak a konszenzusos módon rögzített teológiai igazságokkal. Sőt, az egykori elhatárolódások nem érinthetnek olyan egyházakat, illetve egyházi szervezeteket, amelyek később jöttek létre, vagy amelyek – például a Leuenbergi Konkordia (1973) „ökumenémodellje” értelmében, az „egység a sokféleségben” igény alapján – ún. „egyházi közösségben” vannak egymással. Ilyen esetekben nem lehet helye sem régi, sem újabb egymást elítélő nyilatkozatoknak. Viszont a félreértések elkerülése végett a magyar reformátusok ajánlják a REV-nek, hogy fordítson figyelmet erre a kérdésre.<sup>23</sup>

Alapvetően a magyarországi reformátusok üdvözölték a Közös nyilatkozathoz való 2017-es csatlakozást, és kifejezték tanbeli egyetértésüket a nyilatkozat tartalmával. Ezáltal – a REV tagegyházaként – részesévé váltak egy egyre szélesedő ökumenikus konszenzusnak a keresztyén teológia és megélt hit sarkalatos kérdésével kapcsolatosan, amely magába foglalja a római katolikus, evangélikus,

<sup>23</sup> Vö. a 7. sz. lábjegyzet tartalmával.

református és metodista (valamint anglikán) egyházak teológiai örökségét. Ugyanakkor a magyar reformátusok részéről is elismerésre került az, hogy az ökumenikus párbeszédben fontos egymás meghallgatása, de ezt megelőzően és eközben elengedhetetlen a Szentírásra való közös figyelés.

## Összegzés, értékelés

A teológiai történet és az ökumenétörténet egy fontos fejezetének részévé vált a Református Világközösség a megigazulásról szóló Közös nyilatkozat aláírásával és az azt megelőző tanbeli egyeztetésekre irányuló konzultációsorozattal.<sup>24</sup> Kérdés, hogy ebből mennyit érzékelnek a tagegyházak: az egyházak vezetői, vezető testületei, teológiai műhelyei és gyülekezetei. Ebben a vonatkozásban csak egyetérthetnek Zamfir Korinna kolozsvári professzor asszony megállapításaival, aki más összefüggésben ugyan, de erre a kérdésre is érvényes módon így ír:

„... maga a párbeszéd egy viszonylag szűk szakértői csoporthoz kapcsolódik, ezért azok, akik e munkában nem vesznek részt, kevésbé azonosulnak egy olyan dokumentummal, amelynek létrejöttében nem játszottak szerepet, és nem élték át azt a megértési és érési folyamatot – és tegyük hozzá: közös lelki, hitbeli megtapasztalásokat] –, amelynek a ténylegesen bekapcsolódó teológusok részesei voltak.”<sup>25</sup>

Ehhez kapcsolódik egy további megfigyelés: napjainkban az egyházi vezetők és vezető körök részéről nem annyira a teológiai tisztázásoknak az igényét, hanem egyfajta felekezeti és/vagy nemzeti identitáspolitikai iránti egyházi elköteleződés igényét látjuk. Ennek érdekében inkább a múlt felé fordulnak, gyakran reflektálatlanul hoznak át a jelenbe egykori megoldásokat, emlegetnek fel vélt vagy valós felekezeti sérelmeket – de ez törvényszerűen vezet elhatárolódásokhoz, újabb felekezeti határok felhúzásához. Ahhoz, hogy teológiai dokumentumok közkinccsé váljanak és segítsék a hitbeli-teológiai tájékozódást, nem kellene megspórolni azok elmélyült tanulmányozását, és gondoskodni kellene arról, hogy e tanulságok egyházaink gyülekezeti gyakorlatában és liturgikus életében megökrezzenek.

A teológiai párbeszéd, a konszenzuskeresés és az egyházak egymáshoz való közeledése tekintetében nincsenek nyertesek és győztesek – a meccs nincs még

<sup>24</sup> Vö. Michael Weinrich: Rechtfertigung und Gerechtigkeit. Reformierte Weltgemeinschaft stärkt Ökumene. *Zeitzeichen* 18 (2017/8), 49.

<sup>25</sup> Vö. Zamfir Korinna: *A katolikus–protestáns egyháztani párbeszéd eredményei*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár 2007, 207, 377.

lejátszva. Az egykori erlangeni református professzor, Joachim Staedtke (1926–1979) íróasztalán halála után maradt egy kézirat,<sup>26</sup> egy fiktív jelentés egy ökumenikus focimeccsről. A mérkőzés – a képzeletbeli leírás szerint – Genfben, a Visser't Hooft Stadionban játszódik, mindkét csapatban a katolikus és protestáns teológiatörténet neves szereplőivel: Athanasiustól Gerhard Ebelingig, Iréneusz atyától VI. Pál pápáig, Ágostontól Karl Barthig, Schleiermachertől Karl Rahnerig. Az első félidő döntetlenül végződik Aquinói Tamás és Kálvin kiegyenlített párharca után... Az utolsó percekben a mérkőzés még mindig döntetlen, az állás 1 : 1 Luther Márton és Aquinói Tamás egy-egy gólja után... Hogy a hosszabbítás mit hoz, azt nem tudjuk meg (itt félbeszakad a kézirat) – azt az utóbbi 25 év barátságossá vált mérkőzése sem döntötte még el, a fejleményeket én magam is kíváncsian várom.

---

<sup>26</sup> Joachim Staedtke: Reportage eines ökumenischen Fußballspiels zwischen der katholischen und evangelischen Theologie [publikálatlan kézirat]. Idézi Otto Hermann Pesch: Die „Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre“ vom 31.10.1999. Probleme und Aufgaben. Vortrag gehalten am Ökumenischen Forum Heidelberg 21.07.2007. [publikálatlan kézirat], 15. Online elérhető: <https://www.uni-heidelberg.de/md/fakultaeten/theologie/oek/forum/13.2.pdf> (utolsó megtekintés: 2024. július 31.).